

ДИСПРОПОРЦІЙНІСТЬ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Р. П. МУДРАК, доктор економічних наук
Уманський національний університет садівництва

В статті досліджується диспропорційність глобального економічного розвитку. Стверджується, що така диспропорційність проявляється у збільшенні розриву в доходах багатих і бідних країн. Причиною відставання бідних країн є незадовільне забезпечення капіталом, експлуатація застарілих ресурсоемних технологій, недостатнє фінансування НДДКР. Припускається, що для зміни статусу України з «периферійної» на «напівпериферійну» країну необхідно: забезпечити реіндустріалізацію її економіки; спрямувати національні ресурси на розвиток ефективної національної освіти і науки, науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки. Стверджується, що джерелами таких ресурсів є: заощадження українських домогосподарств, репатріація капіталу, скорочення фінансування частини соціальних програм.

Ключові слова: глобальна економіка, диспропорційність, ядро, периферія, напівпериферія, додана вартість, капітал, технологія, реіндустріалізація, освіта і наука

Постановка проблеми. Однією із найбільш актуальних проблем глобальної економіки є диспропорційність її розвитку. Наростаюче невдоволення економічною глобалізацією, особливо серед країн, що не входять до групи розвинутих, пояснюється загостренням її негативних рис. Останнє чітко проявилось на фоні спаду світової економіки, що розпочався в 2008 році. Багатьох турбує запитання – чому економічна криза найменшої шкоди завдала її епіцентрові – США, натомість її найбільш руйнівна хвиля пройшла по бідних та країнах, що розвиваються, в тому числі і Україні? Відповідь, очевидно, слід шукати в тому, що економічна глобалізація, не зважаючи на її об'єктивну природу, все ж є керованим процесом. І сценарій за яким вона розгортається, при усіх її позитивах, має усі підстави бути визнаним, як несправедливий. Соціальна справедливість економічної глобалізації, можлива лише в тому випадку, коли світова економіка розглядатиметься, як динамічна система без претензій окремих країн на консервацію порядку, який сформувався – існування незмінного авангарду і незмінного ар'єргарду.

Головною вадою економічної глобалізації вважається несправедливість господарського обміну у економічних стосунках між розвинутими країнами з одного боку та країнами бідними й тими, що розвиваються з іншого. При чому особливе обурення других викликає намагання перших звести цю несправедливість до незмінного правила на основі неоліберальної доктрини, яка

уже давно не є універсальним імперативом всередині самих високорозвинутих країн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Диспропорційність глобального економічного розвитку є міждисциплінарною проблемою, що досліджується на стикові економіки, соціології, політології та історії. І це не випадково, адже політика є концентрованим виразом економіки, інструментом за допомогою якого захищаються корпоративні або національні економічні інтереси, забезпечується домінування одних соціальних груп над іншими тощо. Тому виявленням стійких причинно-наслідкових зв'язків, що формують відомі нам контури нинішньої моделі глобальної економіки і приховані механізми її розвитку, займається багато дослідників – економістів, соціологів, політологів, істориків, журналістів, громадських активів, державних діячів.

Серед останніх робіт на дану тематику звертають на себе увагу праці Довгаль О. А. і Казакової Н. А. [1], Дубей Ю. В. [2], Панфілової Т. О. [3], Видобори В. В. [4], Сіденка В. Р. [5], Гриценка А. А. [6] та ін. Однак, не зважаючи на значну дослідницьку розробку даної тематики, цілий ряд її невирішених проблем потребує додаткового опрацювання. Насамперед, це наукове обґрунтування рекомендацій, спрямованих на захист та просування національних економічних інтересів в глобальному вимірі.

Методика досліджень. Теоретичною основою дослідження є світ-системний підхід Валлерстайна І. Методичною основою є системний підхід до вивчення соціально-економічних явищ і процесів.

Результати досліджень. Світова система – це соціально-економічна система, відповідно до теорії систем, яка охоплює частину або всю земну кулю, деталізуючи сукупний структурний результат суми взаємодій між державами. Світові системи зазвичай більші за окремі держави, але не обов'язково повинні бути глобальними. Через процес глобалізації сучасний світ досяг стану однієї домінуючої світової системи. Найбільш відома версія світосистемного підходу була розроблена Іммануїлом Валлерстайном. Світ-система є ключовим елементом теорії світової системи, мультидисциплінарного, макромасштабного підходу до світової історії та соціальних змін [7]. Об'єктом світ-системного аналізу є увесь світ як єдиний організм, як глобальне системне ціле, де усі країни розглядаються не окремо, а як включені в глобальну систему світового порядку [8]. За визначенням Валлерстайна І.: «Світ-система являє собою певний територіально-часовий простір, який охоплює багато політичних та культурних одиниць, але в той же час є єдиним організмом, уся діяльність якого підпорядкована єдиним системним правилам» [9].

Валлерстайн І. характеризує світову систему як набір механізмів, які перерозподіляють додаткову вартість від периферії до ядра. За його термінологією, серцевина або ядро (авт.) – це розвинена, індустріалізована частина світу, а периферія – «слаборозвинена», бідна частина світу, яка зазвичай експортує сировину; ринок є засобом, за допомогою якого ядро використовує периферію... Світова економіка не є окремими суспільствами чи світами, а демонструє тристоронній поділ праці з ядром, напівпериферією та периферією. У

основних зонах підприємства за підтримки держав, у яких вони діють, монополізують найприбутковіші види діяльності розподілу праці. У 2004 році, описуючи відносини між двома країнами, Піана означив «центр» як сукупність «вільних країн», що домінують над іншими і не домінуються іншими, «напівпериферію» як сукупність країн, над якими домінують, але в той же час вони самі домінують над іншими, і «периферію» як сукупність країн, над якими домінують [10]. Бідніші, або «периферійні» суспільства систематично відстають у розвитку від багатого і могутнього «ядра», і вони мають мало шансів на процвітання без світової революції. Між периферійними та основними країнами знаходяться «напівпериферійні», які виступають своєрідним глобальним середнім класом, що стабілізує світову капіталістичну систему, але оскільки вони зазнають найбільших системних деформацій, саме там революції є найбільш вірогідними [11].

Країни ядра світ-системи мають значно вищі економічні показники та рівень життя, а отже домінують над країнами напівпериферії та периферії. Така нерівномірність розподілу призводить до того, що країни периферії та напівпериферії далеко не завжди погоджуються на свій залежний стан, що призводить до конфліктів та повстань [12].

Формування зон нерівномірного розвитку визначається не лише концентрацією ресурсів в ядрі, але й тим, що кожній із зон притаманні свої типи виробництва. Якщо в країнах ядра переважає капіталомістке виробництво, яке є висо-котехнологічним та наукоємним, то економіки країн периферії функціонують на основі трудомісткого виробництва. Напівпериферія і тут займає проміжне становище. Так само у світ-системі розподіляється експлуатація. Якщо ядро експлуатує напівпериферію, то напівпериферія у свою чергу виступає експлуататором стосовно периферії [12].

Сучасна світ-система, яку намагаються контролювати країни-гегемони, сповнена протиріч на напруги. Результатом цього є намагання країн-напівпериферії змінити своє положення в системі. Та й в межах самого ядра існує напруга, що може проявлятися і у формах локальних конфліктів на території інших країн. Так, український дослідник війни в Донбасі Кононов І. зазначає [12], що «в соціологічному співтоваристві, що використовує методологію світ-системного аналізу, часто оцінюють цей конфлікт [в Донбасі] як експортовану на периферію напругу між групами країн ядра, як екстерналізацію напруги між фракціями еліт ядра, націленими на різні режими контролю центрально-європейської периферії» [13].

В економічних відносинах світова система характеризується нерівним географічним поділом праці між ядром (core; виробниками промислової продукції), тобто співтовариством найбільш розвинутих держав, і периферією (виробниками сировини), тобто співтовариством відсталих країн. У політичних відносинах світова система характеризується систематичним використанням насильства для підтримки існуючого режиму владних відносин, а також і для зміни цих відносин. Ці відносини полягають у домінуванні країн ядра над

країнами периферії світової системи і боротьбі за панування в ядрі світової системи між його ведучими державами [14].

Поширення радикальних антисистемних рухів у сучасних масштабах навряд чи було б можливо без тієї соціальної бази, яку створює для них транснаціональна капіталістична система, у рамках якої наслідки складних проблем і нерозв'язних протиріч перекладаються на аутсайдерів світ-системи (яка представляє сьогодні світ-економіку з єдиним центром) [15].

Заради справедливості необхідно відмітити, що розвиток глобальних економічних процесів супроводжується деяким покращенням соціально-економічного становища бідних країн. Наприклад, в групі країн за класифікацією Світового банку:

– «низький дохід», частка населення із доходами нижчими за 2,15 дол. на день скоротилася із 64,2 % в 1995р. до 44,5 % в 2017 р.;

– «дохід нижче середнього», частка населення із доходами нижчими за 2,15 дол. на день скоротилася із 53,2 % в 1981 р. до 12,6 % в 2022 р. [16].

Однак, такі досягнення затьмарюються просто вражаючим зростанням розриву у розвитку відповідних економік. За період з 1967 по 2023рр. (57 років) розмір ВВП на душу населення в найбагатших країнах зріс утричі, тоді як у найбідніших країнах – лише на 11 % (табл. 1).

Табл. 1. ВВП на душу населення в групах країн за класифікацією Світового банку, дол. США (в цінах 2015р.)*

Група країн	В середньому за період, роки						Базисний індекс
	1967–1976	1977–1986	1987–1996	1997–2006	2007–2016	2017–2023	
Високий дохід	15861,7	19977,3	24827,1	30633,0	35047,5	39016,2	3,02
Середній дохід	1154,5	1491,8	1784,0	2444,7	3991,5	5386,1	6,22
Низький дохід	672,2	656,6	590,4	633,0	735,7	713,7	1,11

*Примітка: розраховано автором за даними [18]

В 2023 р. у групі країн «високий дохід» проживало 17,5 % населення світу (1403 млн. осіб) [17]. На його частку припало 61,7 % світового ВВП (57,3 трлн. дол. США у цінах 2015 р.) [18]. Тобто, на 1 % населення найбагатших країн в 2023 р. припадало 3,53 % світового ВВП. В тому ж році, у групі країн «низький дохід» проживало 9 % населення світу (722,9 млн. осіб) [17]. На його частку припало 0,56 % світового ВВП (516,1 млрд. дол. США у цінах 2015 р.) [18]. Тобто, на 1 % населення найбідніших країн в 2023 р. припадало 0,06 % світового ВВП. Отже, доходи 1 % населення найбагатших країн у 57,2 рази перевищували доходи 1 % населення найбідніших країн світу.

За умови збереження нинішнього сценарію розгортання глобалізації, відставання бідних країн, що знаходяться на периферії світ-системи, є по суті, вічним. Адже бідність є причиною мізерних національних заощаджень. Що, в свою чергу, зумовлює гострий дефіцит інвестицій та незадовільний рівень забезпеченості капіталом (табл. 2).

Табл. 2. Валове нагромадження капіталу в групах країн за класифікацією Світового банку, дол. США на 1 особу (в цінах 2015 р.)*

Рік	Група країн		
	Високий дохід	Середній дохід	Низький дохід
2011	7400	1351	123
2012	7462	1407	142
2013	7590	1470	149
2014	7864	1533	157
2015	8124	1536	163
2016	8186	1600	171
2017	8526	1682	180
2018	8785	1765	191
2019	8997	1784	191
2020	8545	1761	186
2021	9050	1869	198
2022	9423	1928	221

*Примітка: розраховано автором за даними [17, 19]

Дефіцит національних інвестицій є також причиною ще одного фактору, який робить економічну відсталість бідних країн вічною – недостатнє фінансування освіти, науки та НДДКР. Він є причиною техніко-технологічного відставання. Як справедливо відмічає колектив вчених НАНУ ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»: «Науково-технічний прогрес виступає каталізатором зміни світового устрою, економічної системи загалом та фінансового сектора зокрема. Інноваційний розвиток виступає чинником якісного перетворення економіки» [20, с. 58]. Достатнє забезпечення капіталом є ключовою умовою стійкого економічного зростання (рис. 1).

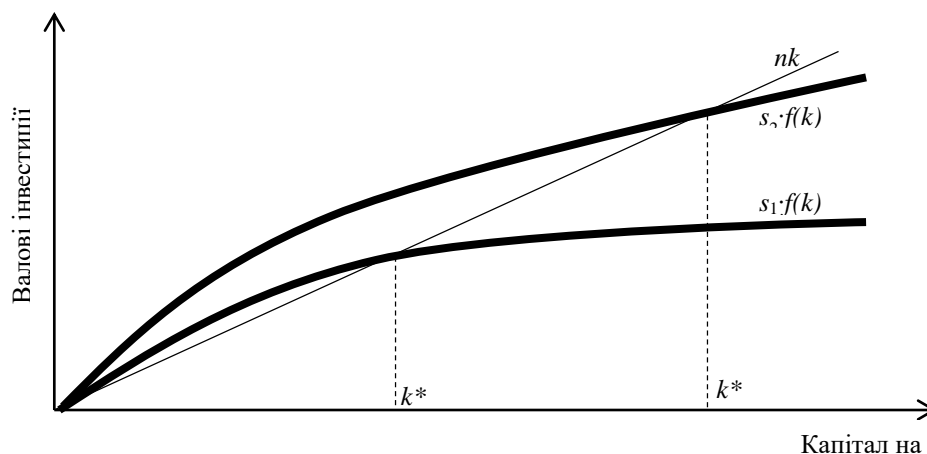


Рис. 1. Вплив зростання рівня заощаджень на стаціонарний обсяг капіталу в моделі економічного зростання

Дубей Ю. В. конкретизує вплив даного чинника, як фактору техніко-технологічної нерівномірності в умовах глобальних дисбалансів: «Сучасний соціально-економічний розвиток відзначається нерівномірністю у межах

світового господарства: незважаючи на прагнення багатьох країн, що розвиваються, наздогнати передові країни світу, успіху на цьому вдалося досягти одиницям. Фактично мова йде про глобальну нерівномірність техніко-технологічного розвитку з чітким виокремленням технологічних полюсів: з однієї сторони група технологічних лідерів, багатих країн світу, які розвиваються на постіндустріальних принципах і сьогодні успішно засвоюють передові досягнення четвертої промислової революції, а з іншої – країн, яким тривалий час не вдається подолати технологічну, економічну та соціальну відсталість і які формують найбільш бідні частину світу» [21].

Рівень розвитку техніки та технології, або як його називають технологічний устрій (уклад), є головним фактором конкурентоспроможності економіки країни на глобальному рівні. Країни ядра, володіючи прогресивними технологіями та виробляючи капіталомістку наукоємну продукцію, з найвищою часткою доданої вартості, займають недосяжну для країн периферії конкурентну позицію. Країни периферії, використовуючи застарілі ресурсоємні технології, позиціонуються на глобальному ринку, як продавці сировини – природних ресурсів та сільськогосподарської продукції. А їх можливість конкурувати базується виключно на торгівлі економічними благами за заниженими цінами. Насамперед, за рахунок економії на розмірі заробітної плати. Останнє є головною причиною втрати такими країнами «мізків» та кваліфікованої робочої сили. Що ще більше гальмує їх економічний розвиток.

Для демонстрації різючих відмінностей у технологічних можливостях національних економік, наведемо приклад структури технологічних устроїв у економіках двох країн: ядра – США, периферії – України (табл. 3).

Країна	Технологічний устрій			
	III	IV	V	VI
США	–	20	60	5
Україна	57,9	38	4–5	0,1

Як показує історичний досвід, інноваційні хвилі, що формують критичну кількість технологічних змін, які зрештою перетворюються у нову якість – новий технологічний устрій, тривають від 40 до 50 років (цикли Кондратьєва). Це означає, що українська економіка у частині застосування базової технології (технологічний устрій) відстає від економіки США щонайменше на 80-100 років – в Україні базовим технологічним устроєм є III, в США – V (табл. 3). Вказаний історичний відрізок відставання (80–100 років) є достатньо умовним, адже наразі науково-технічний прогрес демонструє безпрецедентне прискорення. А це означає, що перехід від одного технологічного устрою до іншого відбуватиметься значно швидше, ніж в попередньому столітті. Проте, видається малоімовірним, що за нинішніх обставин Україна зможе акумулювати достатньо ресурсів для так званого «інноваційного прориву» [23] – прискореного переходу до п'ятого технологічного устрою.

В системі міжнародного поділу праці Україна належить до периферійних країн – постачальників сировини та дешевої робочої сили. Наразі в структурі її товарного експорту більше 40 % займає сільськогосподарська продукція; до моменту відновлення широкомасштабної російської агресії (24.02.2022 р.), за різними оцінками, за кордоном працювало від 3 до 7 млн. українських трудових мігрантів.

Однією із головних причин периферійного статусу України є деіндустріалізація її економіки. Наразі має місце відносно стійка ($r = 0,527$) спадна тенденція у виробництві промислової продукції (рис. 2). Враховуючи вплив трансформаційної кризи 1991–1999 рр., промисловість України досі не відновила докризового (1990 р.) обсягу виробництва.

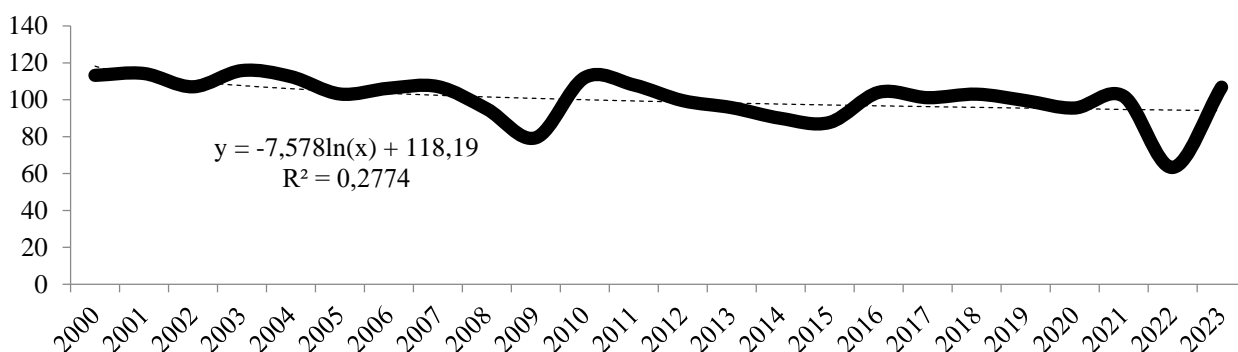


Рис. 2. Індекси промислової продукції України, % до попереднього року*

*Примітка: побудовано автором за даними [24]

Частка промислової продукції в структурі ВВП України скорочується із стійкою динамікою ($r = 0,892$) – за період з 2000 по 2022 рр. вона зменшилася із 32 до 18,5 % (рис. 3).

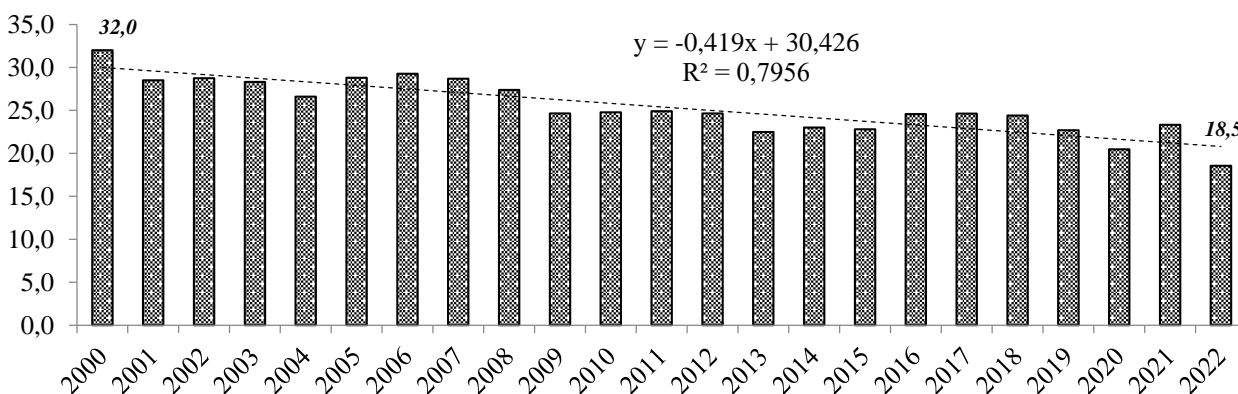


Рис. 3. Частка промислової продукції в структурі ВВП України, %*

* Примітка: побудовано автором за даними [25]

За умови збереження нинішнього сценарію розвитку економічних процесів, деградація української промисловості продовжуватиметься. Тому першим кроком до підвищення статусу України в рамках чинної світ-система є курс на реіндустріалізацію її економіки. Що передбачає розгортання активної

промислової політики, спрямованої, насамперед, на поживлення інвестиційного попиту у сфері промислового виробництва.

Закінчення російсько-української війни та прихід в Україну іноземних інвестицій зовсім не означає якісних перетворень в частині техніки і технологій – відбудова української економіки, найімовірніше, відбуватиметься в рамках чинної структури технологічних устроїв. Адже зазвичай, інвестиції із країн ядра приходять разом із високими технологіями в країни периферії лише на умовах ліцензійного тимчасового використання. Це означає, що нація, яка претендує на підвищення статусу в рамках світ-системи, повинна знайти внутрішні ресурси для забезпечення якісних змін у техніці та технологіях. Такі ресурси мають бути спрямовані на забезпечення розвитку ефективної національної освіти і науки, науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки тощо.

Джерелами таких внутрішніх ресурсів можуть стати лише:

- національні заощадження;
- репатріація капіталу;
- скорочення фінансування частини соціальних програм.

У даному контексті значні і досі невикористані резерви – це заощадження українських домогосподарств у вигляді бездоходних активів (готівки). За непрямими даними, на кінець 2022 р. населення України акумулювало заощаджень у вигляді готівки на суму майже 1 трлн. грн. [26]. Це 19,2 % від розміру ВВП 2022 р. [27], або 27,3 млрд. дол. за курсом НБУ на кінець 2023 р. [28]. Для порівняння – в 2023 р. в економіку України з усіх джерел надійшло 17,2 млрд. дол. капітальних інвестицій [29].

Проблема повернення готівкових заощаджень українських домогосподарств у потік «доходи-витрати» пов'язана, насамперед, із низьким рівнем довіри громадян до вітчизняної банківської системи - опитування, проведене Фондом гарантування вкладів фізичних осіб спільно з проектом USAID «Інвестиції для стійкості бізнесу», показало, що 40 % респондентів не довіряють свої кошти банківській системі [30]. Тому формування інституту довіри є безальтернативною умовою використання усіх наявних ресурсів та досягнення національною економікою повної зайнятості.

Надзвичайно складним політичним рішенням, по причині зниження електоральної підтримки владної політичної сили, є скорочення фінансування частини соціальних програм з метою спрямування вивільнених бюджетних коштів на розвиток освіти і науки. Як показує історичний досвід нині успішних націй, це те, що називається «затягуванням пасків» і без чого не обійтись країні, яка справді бажає підвищити свій економічний статус у глобальному вимірі. І тут, знову ж таки, постає питання довіри – суспільство готове йти на вимушені позбавлення при умові, що воно:

– по перше, чітко розуміє з якою метою відбувається зміна пріоритетів у бюджетних витратах;

– по друге, бачить, що можновладці також несуть тягар економії ресурсів. Насамперед, мова йде про скорочення колосальних розривів у зарплатах і пенсіях державних чиновників та простих громадян;

– по третє, має можливість здійснювати контроль ефективності використання таких ресурсів через механізм вільно функціонуючих демократичних інститутів (чесні вибори, закріплення за опозицією права парламентського контролю бюджетних витрат, громадські організації, свобода слова і незалежні ЗМІ тощо).

I, по четверте, в країні функціонує насправді незалежна і справедлива судова система, яка безкомпромісно втілює в життя суспільства принцип рівності усіх перед законом.

Висновки. 1. Головною вадою економічної глобалізації є несправедливість господарського обміну у економічних стосунках між розвинутими країнами з одного боку та країнами бідними й тими, що розвиваються з іншого. За період з 1967 по 2023 рр. (57 років) розмір ВВП на душу населення в найбагатших країнах зріс утричі, тоді як у найбідніших країнах – лише на 11 %. Доходи 1 % населення найбагатших країн у 57,2 рази перевищують доходи 1 % населення найбідніших країн світу.

2. Достатнє забезпечення капіталом є ключовою умовою стійкого економічного зростання. За умови збереження нинішнього сценарію розгортання глобалізації, відставання бідних країн, що знаходяться на периферії світ-системи, є вічним – бідність є причиною мізерних національних заощаджень, що, в свою чергу, зумовлює гострий дефіцит інвестицій та незадовільний рівень забезпеченості капіталом.

3. Дефіцит національних інвестицій є причиною техніко-технологічного відставання бідних країн внаслідок недостатнього фінансування освіти, науки та НДДКР. Країни ядра, володіючи прогресивними технологіями та виробляючи капіталомістку наукоємну продукцію, з найвищою часткою доданої вартості, займають недосягну для країн периферії конкурентну позицію. Країни периферії, використовуючи застарілі ресурсоємні технології, позиціонуються на глобальному ринку, як продавці сировини – природних ресурсів та сільськогосподарської продукції. Їх можливість конкурувати базується виключно на торгівлі економічними благами за заниженими цінами. Насамперед, за рахунок економії на розмірі заробітної плати. Це є головною причиною втрати такими країнами «мізків» та кваліфікованої робочої сили. Що ще більше гальмує їх економічний розвиток.

4. Україна є периферійною країною. Першим кроком до підвищення її статусу в рамках чинної світ-система, є курс на реіндустріалізацію економіки. Що передбачає розгортання активної промислової політики, спрямованої, насамперед, на пожвавлення інвестиційного попиту у сфері промислового виробництва.

5. У частині застосування базової технології (технологічний устрій), за мірками зміни поколінь технології в ХХ ст., українська економіка відстає від економіки США щонайменше на 80–100 років – в Україні базовим технологічним устроєм є III, в США – V.

6. Нація, яка претендує на підвищення статусу в рамках світ-системи, повинна знайти внутрішні ресурси для забезпечення якісних змін у техніці та технологіях. Такі ресурси мають бути спрямовані на забезпечення розвитку ефективної національної освіти і науки, науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки. Джерелами таких ресурсів в Україні є:

- заощадження українських домогосподарств у вигляді бездоходних активів (готівки);
- репатріація капіталу;
- скорочення фінансування частини соціальних програм з метою спрямування вивільнених бюджетних коштів на розвиток освіти і науки.

Література:

1. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.

2. Дубей Ю.В. Фактори техніко-технологічної нерівномірності в умовах глобальних дисбалансів. *Економічний вісник*. 2021. № 2. С. 125–133. <https://doi.org/10.33271/ebdut/74.125>.

3. Панфілова Т. О. Диспропорції глобального зростання у 1990-2022 рр., у т.ч. за регіонами та групами країн залежно від рівня розвитку. *Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України* : колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. О. О. Борзенко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2022. С. 74–85.

4. Видобора В. В. Економічні диспропорції в умовах глобалізації. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*. 2022. Вип. 1(64). С. 5–12. <https://doi.org/10.32689/2523-4536/64-1>.

5. Сіденко В. Р. Війна в Україні як точка біфуркації у глобальному розвитку: відтворення минулого versus творення майбутнього. *Економіка і прогнозування*. 2023. № 1. С. 7–30. <https://doi.org/10.15407/eip2023.01.007>.

6. Гриценко А. А. Стратегії економічної стійкості у нестабільному середовищі. *Економіка і прогнозування*. 2023. № 3. С. 33–43. <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.033>.

7. World-system. Wikipedia. Режим доступу: <https://en.wikipedia.org/wiki/World-system>.

8. Маруховський О. О. Зміни в міжнародній та регіональній безпеці в умовах масштабної російської війни проти України 2022 р. в контексті світ-системного аналізу І. Валлерстайна. *Від Вебера до Валерстайна: історична соціологія держав та світ-систем*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (9–10 червня 2022 р.). Київ, 2022. С. 44–46.

9. Wallerstein I. *World-Systems Analysis: An Introduction*. Duke University Press, 2004. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11smzx1>.

10. World-systems theory. Wikipedia. Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/World-systems_theory

11. Chirot D. *World Systems Theory*. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. 2001. P. 16609–16613. Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B008043076701891X>

12. Ковтун О. Світовий порядок у фокусі світ-системного аналізу. Institute of Democratization and Development, 2021. Режим доступу: <https://institutedd.org/blog/posts/svitovii-poryadok-u-fokusi-svit-sistemnogo-analizu>
13. Кононов І. Ф. Донбас: лабораторія війни, місце соціальної катастрофи. Strategic Group Sofia. Режим доступу: <http://sg-sofia.com.ua/donbass-laboratoriya-vojni-mesto-socialnoj-katastrofi>.
14. Шкурат І. В. Сутність глобального суспільства. Експерт: парадигми юридичних наук та державного управління. 2020. №1(7). С. 176–183.
15. Чікішев Н. Д. Сучасні глобальні нерівності як фактор радикалізації протестних рухів. *Габітус*. 2020. Вип. 17. С. 9–13. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.17.1>.
16. World Bank. Poverty headcount ratio at \$2.15 a day (2017 PPP) (% of population). Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator>.
17. World Bank. Режим доступу. Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator>.
18. World Bank. GDP per capita (constant 2015 US\$). Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator>.
19. World Bank. Gross capital formation (constant 2015 US\$). Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator>.
20. Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України : колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. О. О. Борзенко. К.: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2022. 264 с.
21. Дубей Ю. В. Фактори техніко-технологічної нерівномірності в умовах глобальних дисбалансів. *Економічний вісник*. 2021. № 2. С. 125–133. <https://doi.org/10.33271/ebdut/74.125>.
22. Технологічний устрій. Вікіпедія. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Технологічний_устрій.
23. Кулик Н. Інноваційний прорив як усвідомлена необхідність. *Світ*. 11.11.2024. Режим доступу: <https://svit.kpi.ua/2024/11/11/інноваційний-прорив-як-усвідомлена-н/>.
24. Індeksi промислової продукції за видами діяльності (2000-2023). Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/prm_rik/prm_rik_u/arh_ipv_u.html.
25. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності. Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_rik/arh_vtr_u.htm.
26. Мудрак Р. П. ВВП України за категоріями кінцевого використання. *Ефективна економіка*. 2023. №2. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.1>.
27. Валовий внутрішній продукт (1990–2022) (2021=100). Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/vvp/vvp_rik/vvp_rik90-22_2021_100.xlsx.
28. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют (середній за період). Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates>.
29. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010–2023 роки. Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ibd/kin/kin_rik/k_ed_10-21.xlsx.
30. Банківській системі довіряють близько 64 % українців. UKRINFORM. 17.11.2024. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3838855-bankivskij-sistemi-doviraut-blizko-64-ukrainciv.html>.

References:

1. Dovgal, O., Kazakova, N. (2018). *Globalization and regionalization as vectors of development of international economic relations*. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University. 540 p. [in Ukrainian].
2. Dubey, Yu. (2021). Factors of technical and technological inequality in the conditions of global imbalances. *Economic Bulletin of Dnipro University of Technology*, no. 2, pp. 125–133. <https://doi.org/10.33271/ebdut/74.125>. [in Ukrainian].
3. Panfilova, T. (2022). Disparities in global growth in 1990-2022, including by regions and groups of countries depending on the level of development. *Globalization Processes in the World Economy: Challenges and Opportunities for Ukraine*. Kyiv: SO «Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine». Pp. 74–85. [in Ukrainian].
4. Vydobora, V. (2022). The imbalances of economy in the conditions of globalization. *Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. Economic Sciences*, no. 1(64), pp. 5–12. <https://doi.org/10.32689/2523-4536/64-1>. [in Ukrainian].
5. Sidenko, V. (2023). War in Ukraine as a bifurcation point in global development: rhyming with the past versus creating the future. *Economy and forecasting*, no. 1, pp. 7–30. <https://doi.org/10.15407/eip2023.01.007>. [in Ukrainian].
6. Grytsenko, A. (2023). Strategies of economic stability in unstable environment. *Economy and forecasting*, no. 3, pp. 33–43. <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.033>. [in Ukrainian].
7. Wikipedia. (2024). *World-system*. Available at <https://en.wikipedia.org/wiki/World-system>.
8. Marukhovskiy, O. (2022). Changes in International and Regional Security in the Context of a Large-Scale Russian War Against Ukraine in 2022 in the Context of I. Wallerstein's World-System Analysis. *From Weber to Walerstein: Historical Sociology of States and World Systems: Proceedings of the X International Scientific and Practical Conference*. Kyiv. Pp. 44–46. [in Ukrainian].
9. Wallerstein, I. (2004). *World-Systems Analysis: An Introduction*. Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11smzx1>.
10. World-systems theory. Wikipedia. Available at https://en.wikipedia.org/wiki/World-systems_theory.
11. Chirot, D. (2001). World Systems Theory. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. P. 16609–16613. Available at <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B008043076701891X>.
12. Kovtun, O. (2021). World order in the focus of world-systems analysis. Institute of Democratization and Development. Available at <https://institutedd.org/blog/posts/svitovii-poryadok-u-fokusi-svit-sistemnogo-analizu>. [in Ukrainian].
13. Kononov, I. Donbas: a laboratory of war, a place of social catastrophe. Strategic Group Sofia. Available at <http://sg-sofia.com.ua/donbass-laboratoriya-vojni-mesto-socialnoj-katastrofi>. [in Ukrainian].
14. Shkurat, I. (2020). The global society as a transformation model of social organization. *Expert: paradigm of law and public administration*, no. 1(7), pp. 176–183. [in Ukrainian].

15. Chikishev, N. (2020). Modern global inequalities as a factor of radicalization of protest movements. *Habitus*, no. 17, pp. 9–13. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.17.1>. [in Ukrainian].
16. World Bank (2024). Poverty headcount ratio at \$2.15 a day (2017 PPP) (% of population). Available at <https://data.worldbank.org/indicator>.
17. World Bank (2024). Population, total. Available at <https://data.worldbank.org/indicator>.
18. World Bank (2024). GDP per capita (constant 2015 US\$). Available at <https://data.worldbank.org/indicator>.
19. World Bank (2024). Gross capital formation (constant 2015 US\$). Available at <https://data.worldbank.org/indicator> [in English].
20. Borzenko, O. (2022). Globalization Processes in the World Economy: Challenges and Opportunities for Ukraine. Kyiv: SO «Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine». 264 p. [in Ukrainian].
21. Dubey, Yu. (2021). Factors of technical and technological inequality in the conditions of global imbalances. *Economic Bulletin*, no. 2, pp. 125–133. <https://doi.org/10.33271/ebdut/74.125>. [in Ukrainian].
22. Wikipedia (2024). Waves of innovation. Available at https://uk.wikipedia.org/wiki/Технологічний_устрій. [in Ukrainian].
23. Kulyk, N. (2024). Innovative breakthrough as a realized necessity. Svit, November 11. Available at <https://svit.kpi.ua/2024/11/11/інноваційний-прорив-як-усвідомлена-н/>. [in Ukrainian].
24. State Statistics Service of Ukraine (2024). Indices of industrial production, by type of activity and main industrial groupings. Available at https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/prm_rik/prm_rik_u/arh_ipv_u.html. [in Ukrainian].
25. State Statistics Service of Ukraine (2024). Gross domestic product by production method and gross value added by type of economic activity. Available at https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_rik/arh_vtr_u.htm. [in Ukrainian].
26. Mudrak, R. (2023). GDP of Ukraine (expenditure approach). *Efektivna ekonomika*, no. 2. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.1>. [in Ukrainian].
27. State Statistics Service of Ukraine (2024). Gross domestic product 1990-2022 (2021=100). Available at https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/vvp/vvp_rik/vvp_rik90-22_2021_100.xlsx. [in Ukrainian].
28. National Bank of Ukraine (2024). Official Exchange Rates (average for the period). Available at <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates>. [in Ukrainian].
29. State Statistics Service of Ukraine (2024). Capital investments by types of economic activity in 2010–2023. Available at https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ibd/kin/kin_rik/k_ed_10-21.xlsx. [in Ukrainian].
30. UKRINFORM (2024). About 64 % of Ukrainians trust the banking system. November 17. Available at <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3838855-bankivskij-sistemi-doviraut-blizko-64-ukrainciv.html>. [in Ukrainian].

Annotation

Mudrak R.

Disproportionality of global economic development

The main drawback of economic globalization is the injustice of economic exchange in economic relations between developed countries, on the one hand, and poor and developing countries, on the other. Between 1967 and 2023 (57 years), GDP per capita in the richest countries tripled, while in the poorest countries it grew by only 11 %. The income of 1 % of the population of the richest countries is 57.2 times higher than the income of 1 % of the population of the poorest countries in the world.

Sufficient capital is a key condition for sustainable economic growth. Given the current scenario of globalization, the lagging behind of poor countries on the periphery of the world system is perpetual – poverty is the cause of meager national savings, which in turn leads to an acute shortage of investment and an unsatisfactory level of capital endowment.

The lack of national investment is the reason for the technological lag of poor countries due to insufficient funding for education, science, research and development. The core countries, possessing advanced technologies and producing capital-intensive knowledge-intensive products with the highest share of added value, occupy a competitive position unattainable for the periphery countries. Peripheral countries, using outdated resource-intensive technologies, are positioned on the global market as sellers of raw materials - natural resources and agricultural products. And their ability to compete is based solely on the trade of economic goods at low prices.

The Ukraine is a peripheral country. The first step toward raising its status within the current global system is to reindustrialize the economy. This implies the deployment of an active industrial policy aimed primarily at revitalizing investment demand in industrial production. In terms of the use of basic technology (waves of innovation), by the standards of the change of technology generations in the twentieth century, the Ukrainian economy lags behind the US economy by at least 80–100 years – in Ukraine, the basic technology is III, in the US – V generation.

A nation that aspires to a higher status within the world system must find internal resources to ensure qualitative changes in technology and technology. Such resources should be used to ensure the development of effective national education and science, research and development. There are sources of such resources in Ukraine: savings of Ukrainian households in the form of non-earning assets (cash); capital repatriation; reducing funding for some social programs in order to allocate the released budget funds for the development of education and science.

Key words: *global economy, disproportionality, core, periphery, semi-periphery, value added, capital, technology, reindustrialization, education and science.*